

Park Etnograficzny w Tokarni

RURÁLNÍ KULTURNÍ DĚDICTVÍ

Doklady venkovské kultury

Formy dochování a zpřístupnění venkovského kulturního dědictví

lidová kultura

- označovaná také jako tzv. malá tradice
- převážně neliterární, **ústně předávaná**, z hlediska svých tvůrců **anonymní**, vázaná na **sociální prostředí vesnice a nižší společenské vrstvy měst** – tedy na menší lokální sociální skupiny
- v současnosti se spíše jedná o dílčí relikty tradiční kultury raného novověku, novodobý folklorismus či mediální kulturu

tradiční kultura / tradiční lidová kultura

- zahrnuje ty prvky lidové kultury, které jsou de facto vyhaslé (neaktivní) nebo reprodukováné a předváděné v rekonstruované a stylizované podobě jako folklorismus, a mají tedy podobu **kulturně historického dědictví**

vesnická / venkovská / rurální kultura

- pojmání lidové kultury v užším okruhu kultury obyvatel vesnice

Základní kategorie tradiční lidové kultury

- lze je pozorovat a studovat jak dochované v terénu (*in situ*), tak prostřednictvím písemných, ikonografických, hmotných a dalších pramenů (*ex situ, in fondo*)

❖ hmotná kultura

- je nejnáze dokumentovatelnou a prezentovatelnou složkou tradiční lidové kultury
- zahrnuje **nemovité i movité výtvořy, technologické postupy a mezigeneračně předávané znalosti a zkušenosti**, jež předně sloužily k zajištění obživy a ochrany před nepříznivým přírodním prostředím (obydlí)
- **používání místně dostupných přírodních materiálů** k výrobě a opravám movitých i nemovitých artefaktů a vysoká míra **samozásobitelství**, stejně jako i úkonů prováděných svépomocí
- lokální a regionální specifičnost a velká prostorová variabilita hmotné kultury

❖ duchovní a sociální kultura

- nemateriální kultura, mnohem obtížněji zachytitelná a prezentovatelná než materiální (hmotná) kultura
- jde o vzájemně propojenou, synkretickou a mnohvrstevnatou skupinu jevů, procesů, norem a vzorců chování, **uspokojující duchovní a sociální potřeby člověka**

Hmotná kultura

- dále ji dělíme na základní podskupiny; na jejím studiu se podílí více oborů (vedle **etnologie** například archeologie, dějiny umění, historie, muzeologie, ale také přírodovědné obory – například etnobotanika)

- ❖ **zemědělství a chov hospodářských zvířat, lov a rybolov**
- ❖ **tradiční rukodělná výroba**
- ❖ **tradiční formy komunikace a transportu**
- ❖ **sídlo, dům a bydlení (*tzv. built environment*)**
- ❖ **oděvní kultura**
- ❖ **tradiční lidová strava**

Zemědělství a chov hospodářských zvířat, lov a rybolov

❖ nemovité výtvořy

- historická kulturní krajina, která byla v minulosti (zejména až do 19. století) utvářena tradičními formami agrárního a lesnického hospodaření
- hospodářské a provozní objekty

❖ movité artefakty

- nářadí a nástroje ke zpracování půdy (motyky, rýče, oradla, pluhy, háky atd.); k úpravě půdy před setím (brány, polní válce atd.); k setí a hnojení (vidle na hnůj, nůše, ošatky atd.); ke sklizni a manipulaci s plodinami (různé typy srpů a kos, ruční a potažní hrábě atd.) a k výmlatu a čištění obilí (cepy, vějačky, čistící mlýnky atd.)
- artefakty spojené s chovem zvířat – dobytka (různé součásti zápřahů, nářadí a náčiní pro ošetřování, dojení, podestýlání atd.) a s transhumančním salašnickým chovem ovcí (mobilní salaše, košáry pro zvířata atd.)
- stroje (mlátičky, secí a žací stroje)

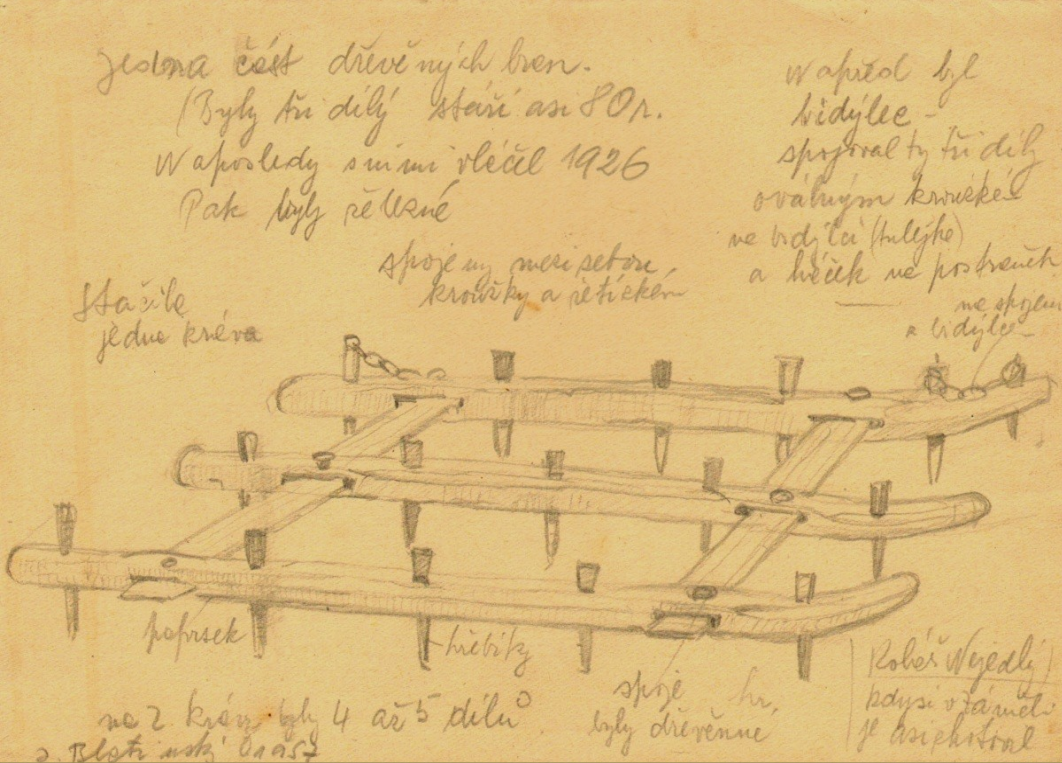
❖ mezigeneračně předávané znalosti, technologické postupy, právní úkony apod.

**snopy obilí v *mandelech*,
pod Radhoštěm**

**sušení sena v *budách*,
kopách na pasece čp. 154
v Trojanovicích, 2016**

dokumentace části dřevěných bran, naposledy použitých při vláčení pole v roce 1926

- kresba a popis Josef Korejz Blatinský (1909–1989);
Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou

ohrnování brambor u paseky čp. 154 v Trojanovicích, 2016

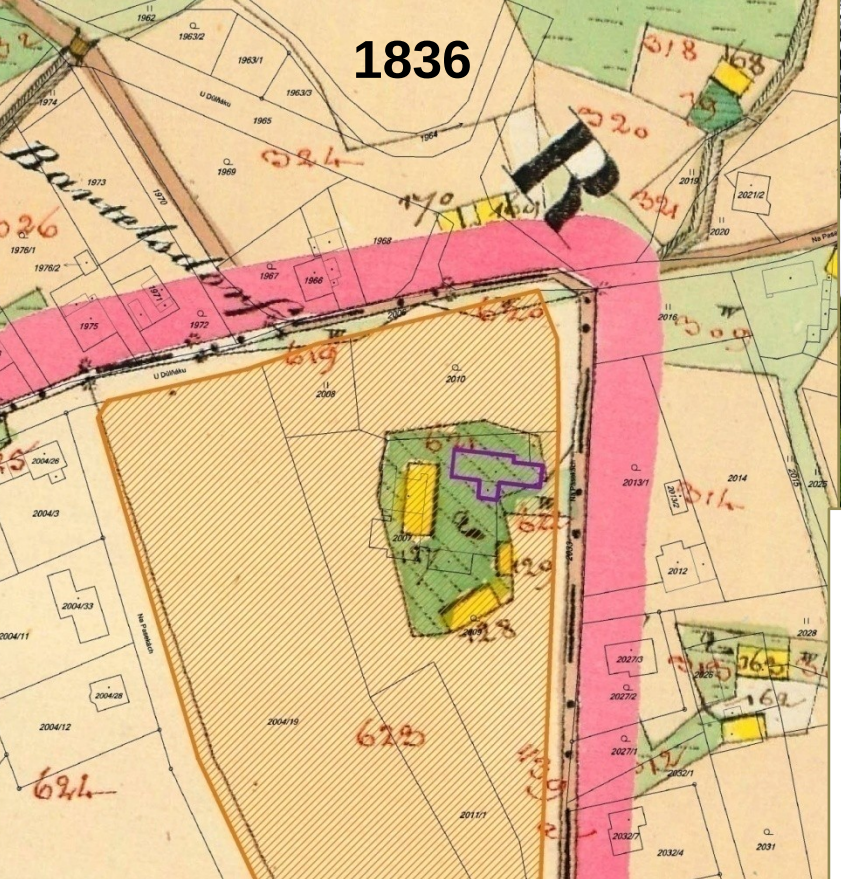

hrabice – kosa na obilí
s odkládacími pruty
(někdy s plátnem)
k zachycení a ukládání
posečených rostlin;
zavedená od konce
16. století

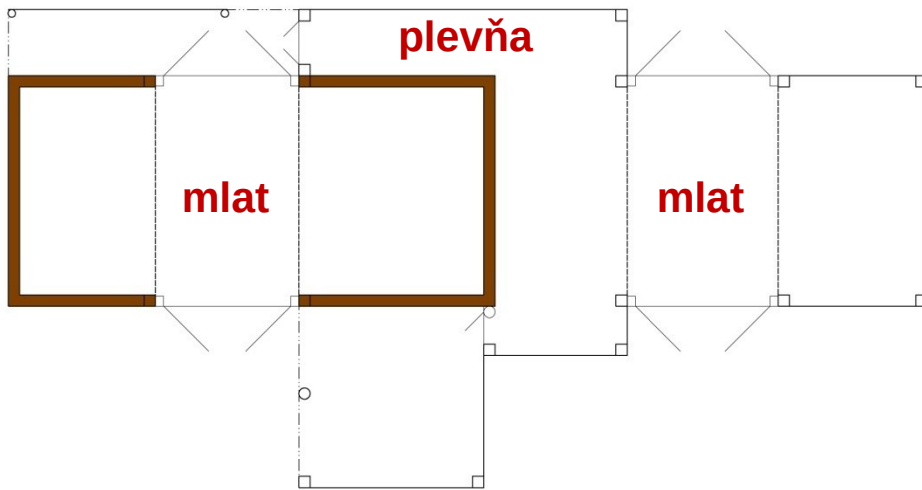

trojnožka na klepání
kosy

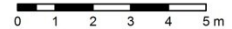
1836

plevň

mlat

mlat

kočárovna

Usedlost čp. 60 v Bartovicích

- dvojstodola – konec 2. třetiny 19. století
+ polovina 30. let 20. století

pohled do starší a mladší části dvojstodoly u čp. 60 v Bartovicích

- mlat
- patro
- přístodůlek

mlátička

větrný mlýnek s turbínou, Vratimov – Horní Datyně

- přenesený z Rychvaldu
- v Horních Datyních fungovala v letech 1911 až 1937 firma (kovárna + zámečnická dílna) Josefa Borového, vyrábějící tyto mlýnky
- stávaly u selských statků i domkářských usedlostí, sloužily nejčastěji k mletí šrotu pro dobytek

„skanzen“ větrných mlýnků

Transhumanční salašnický chov ovcí na Valašsku

jeden z posledních bačů na
Radhošti – Michal Paprskář,
který zde střídal Rudolfa
Blinku, kolem 1953

koliba (salaš) s košárem na
Černé hoře v Beskydech

současný chov ovcí a koz v Beskydech, 2014

- nejedná se již o
tradiční způsob chovu
ani pastvy

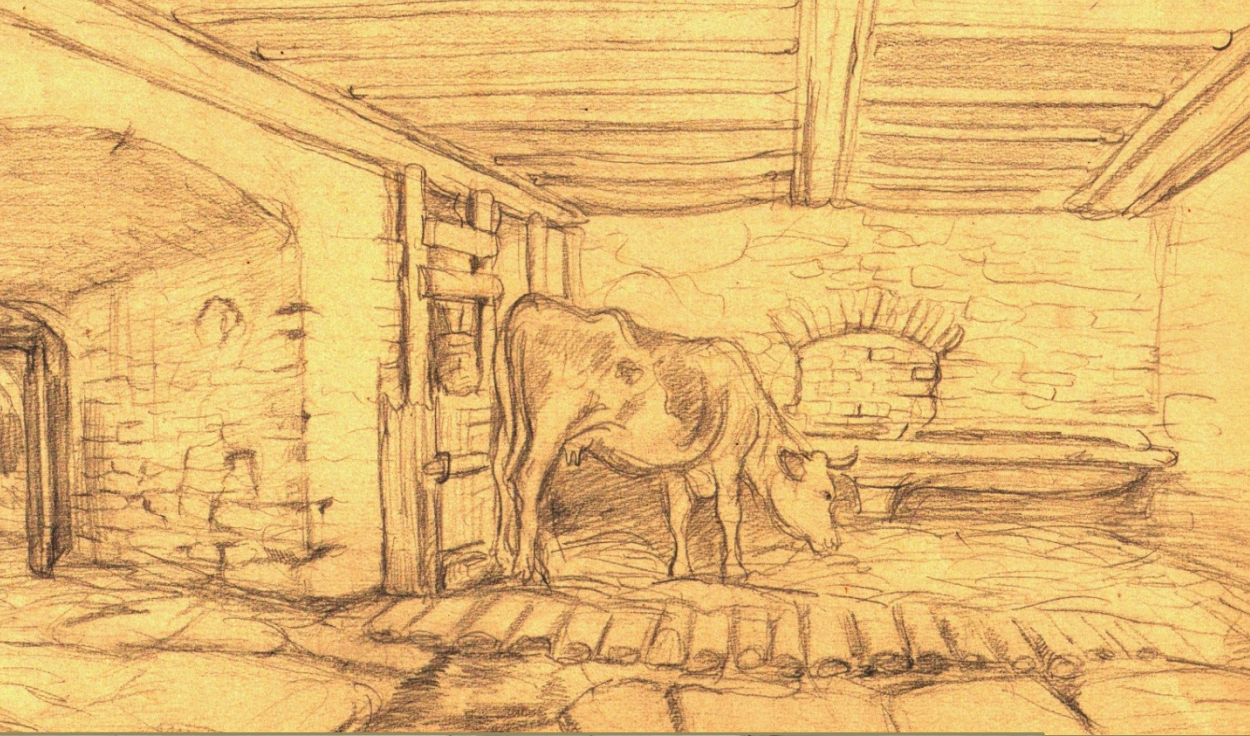

Usedlost čp. 29 v Nových Heřminovech

- pohled do zděného chléva završeného segmenty do traverz – *stájová klenba*, začátek 20. století
- stání pro krávy a pro koně
- v rohu vyhrazená část pro prasata
- na podlaze položeny dřevěné rošty – *brliny, mostiny*

**pohled do chléva
s ustájenou krávou**

- dokumentace

*Josef Korejz Blatinský
(1909–1989);*

*Muzeum a galerie
Orlických hor v Rychnově
nad Kněžnou*

**pohled do chléva u paseky
čp. 154 v Trojanovicích, 2016**

- *stájová klenba*

- *brliny s odtokem (kanálkem)*

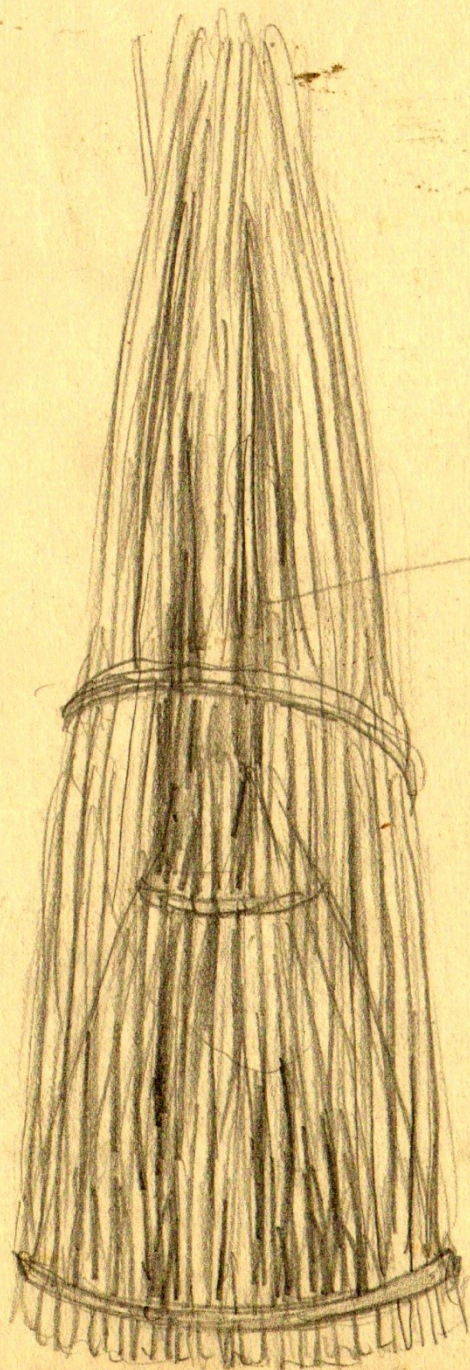

**chlév s hnojištěm a s vyváděním dobytka na pastvu u paseky čp. 154
v Trojanovicích, 2016**

Ukážu na Písku a Písku

J. Korejz Blatinský

^c
Vrš na ryby
Když se přesele
stane:

Když se tahely.

dvě kůčely
a proutě,
a vnějším
tím malým
vlásky
do velké
překrývají
epřekrývají

19-A-192
536/68

162

Josef 1957

vrš na ryby z proutí

- kresby a popis

Josef Korejz Blatinský
(1909–1989);

Muzeum a galerie Orlických hor
v Rychnově nad Kněžnou

- dokumentováno v roce 1957

**vrš na ryby – instalovaný exponát v Archeoparku Chotěbuz,
archeologická lokalita v Chotěbuzi-Podoboře**

Lov

- příklady různých typů pastí

**SIIDA – Národní muzeum finských
Sámů**

Inari, Finsko

Tradiční rukodělná výroba

rukodělnost – úzká vazba výrobce s materiálem, většinou snadno dostupným (dřevo, kámen, hlína, kov atd.)

Na tradiční formy výroby měly vliv i jiné organizační formy výroby – například manufaktury, továrny.

Soudobou tzv. lidovou uměleckou výrobou je nutno odlišovat od suvenýrových kýchů nabízených turistům.

❖ nemovité výtvořy

- pozůstatky po získávání surovin (hlinišťe, lomy na kámen atd.)
- provozní objekty (kovárny, mlýny atd.)

**hlinišťe s ruční výrobou cihel
v Dolní Lomné, 1950**
(*Etnografický fotoarchiv,
Ostravské muzeum*)

❖ **movité artefakty – rozdělení podle zpracovávaného materiálu**

➤ nářadí, nástroje, stroje, výrobky – produkty

▢ zpracování přírodních pletiv (košíkářství; pletení ze slámy, vrbového proutí, loubků, orobince atd.)

▢ práce se dřevem (tesařství, truhlářství, šindelářství, kolářství, bednářství, řezbářství atd.)

▢ výroba textilu a oděvů (krejčovství, tkalcovství, barvířství, krajkářství atd.)

▢ výroba z kůže (obuvnictví, kožešnictví, brašnářství atd.)

▢ zpracování silikátů a zemin (hrnčířství, kamnářství, sklářství atd.)

▢ výroba z kovu (kovářství, podkovářství, klempířství, drátenictví atd.)

▢ zpracování kamene (těžba kamene – vápence, pískovce, břidlice; kamenictví atd.)

▢ výroba potravin a zpracování tuků (mlynářství, krupařství, voskařství atd.)

❖ **mezigeneračně předávané technologické znalosti, dovednosti apod.**

Vodní mlýn Wesselsky v Loučkách nad Odrou

**- areál vodního mlýna
evidován v ÚSKP ČR
pod r. č. 50055/8-3990**

**hlavní budova vodního
mlýna (mlýnice), 2013**

Mlynářství

**úsek mlýnského
náhonu s kamenným
mostem, 2013**

Vodní mlýn Wesselsky v Loučkách nad Odrou

pohled do části mlýnice s transmisí, 2013

<https://www.vodnimlyn.cz/>

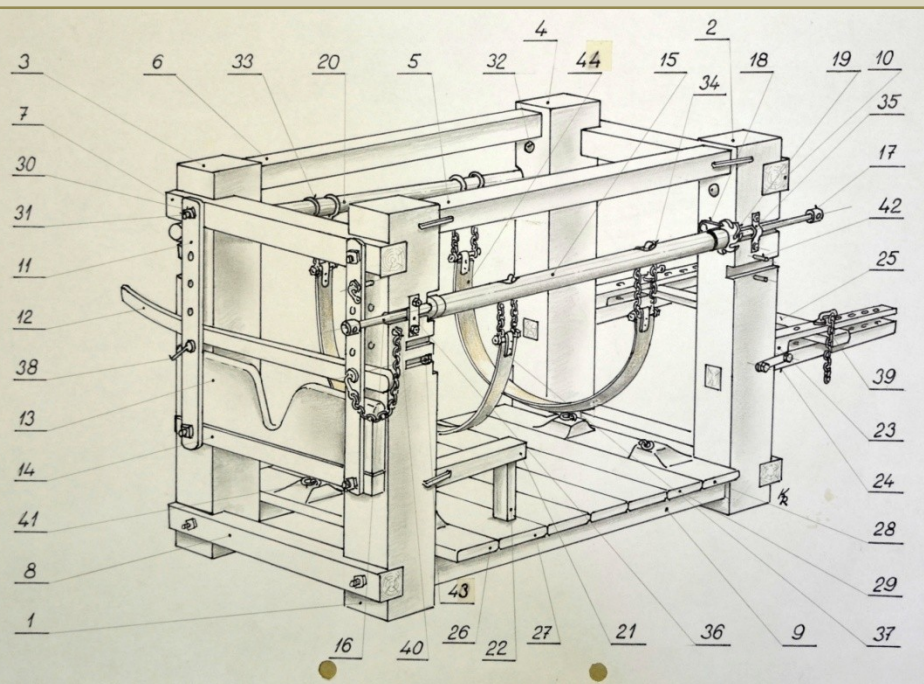

pajta

kuzňa

kovárna na pasece čp. 43,
Trojanovice

Kovářství Podkovářství

lisice (Notstall)

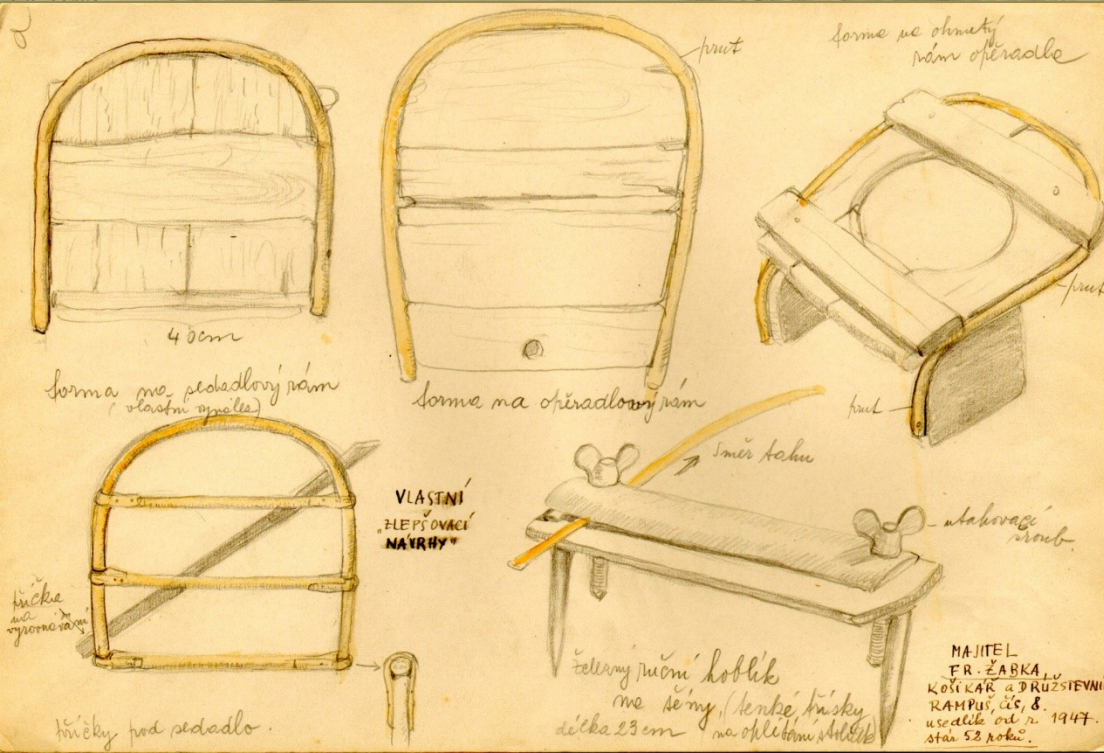
- kopie stojí u kovárny v areálu
Valašské dědiny ve VMP v Rožnově
pod Radhoštěm

Košíkářství

košíkář a družstevník
**František Žabka žijící na č. 8
 v Rampuších** (dnes část obce
 Liberk, okres Rychnov nad
 Kněžnou), **1955**

**formy na opěradlové a
 sedadlové rámy + zlepšováky
 Františka Žabky**

- šény – tenké pásky na
 oplétání například stoliček

- dokumentace

Josef Korejz Blatinský
 (1909–1989);

Muzeum a galerie Orlických hor
 v Rychnově nad Kněžnou

Šindelářství

ferfuk – sloužil ke strouhání šindele – tzv. **strýcova stolice (strýček)**

- ferfuk patřil Adamu Bělešovi žijícímu na č. 47 v Bukovci

- foto 1952 (*Etnografický fotoarchiv, Ostravské muzeum*)

Jan Pyško na č. 38 v Horní Lomné opracovává pořizem šindel upevněný ve ferfuku – strouhání šindele; jeho syn štípe z polena desky na šindel

- fotografie darována Janem Pyškem ml. (*Etnografický fotoarchiv, Ostravské muzeum*)

- výroba štípaného smrkového šindele pro novostavbu kostela Božího Těla v Gutech

- pokrývání střechy šindelem,
Jan Havlíček, dům č. 100, Dolní
Lomná, 1952 (*Etnografický fotoarchiv,
Ostravské muzeum*)

Tesařství

Josef Halamíček

- pasekář a tesař
z Trojanovic

(soukromý archiv)

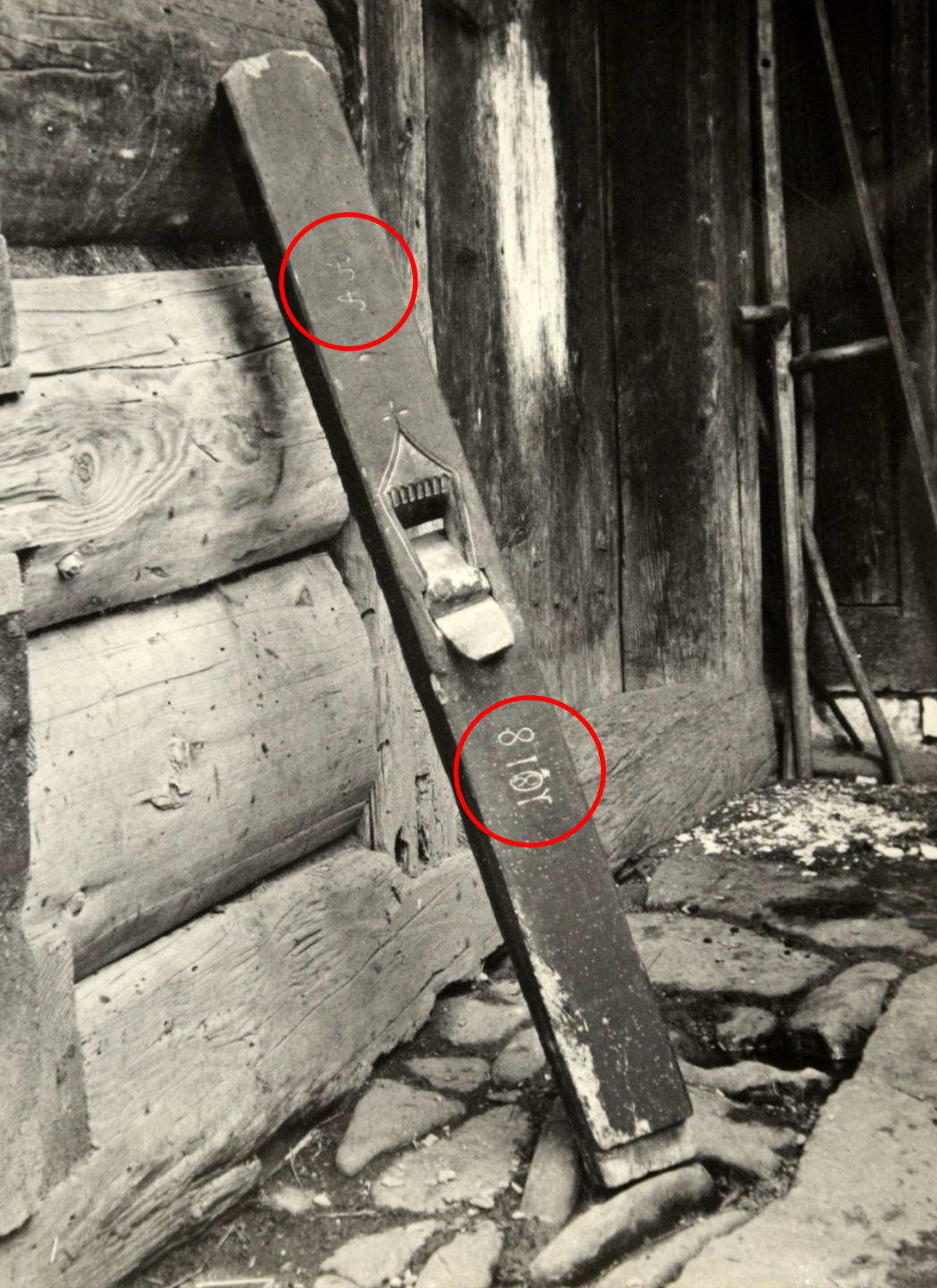
Karel Halamíček

- (* 6. 11. 1919, † 2008)
- syn a zároveň žák Josefa Halamíčka
- pracoval také ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

Josef Červený

- žák Josefa Halamíčka a spolupracovník Karla Halamíčka

dlouhý hoblík – *hobel* – na
opracování prken

- letopočet **1818**

- monogram **AH** – Adam
Heczko – stavebník domu č. 2
v Košařiskách u Jablunkova

- foto 1952 (*Etnografický
fotoarchiv, Ostravské muzeum*)

Jan Gruška z č. 48 v Horní Lomné prováděl veškeré tesařské práce, byl dovedným řezbářem; foto 1952 (*Etnografický fotoarchiv, Ostravské muzeum*)

KOLOVRÁTKY

RUDNÍKY

**Iluminace z Václavovy bible:
Biblia germanica regis
Wenceslai V. Bohemiae iussu
scripta**

- středověké staveníště, řemeslníci
při stavbě chrámu z cedrového
dřeva

1389–1400, Österreichische
Nationalbibliothek, Wien, Cod. 2760,
fol. 82rb

bradatice

HLAVATKY

PANTOK

DLÁTOVKY

KŘÍŽOVKY

POBÍJEČKY

širočina

oblé teslice

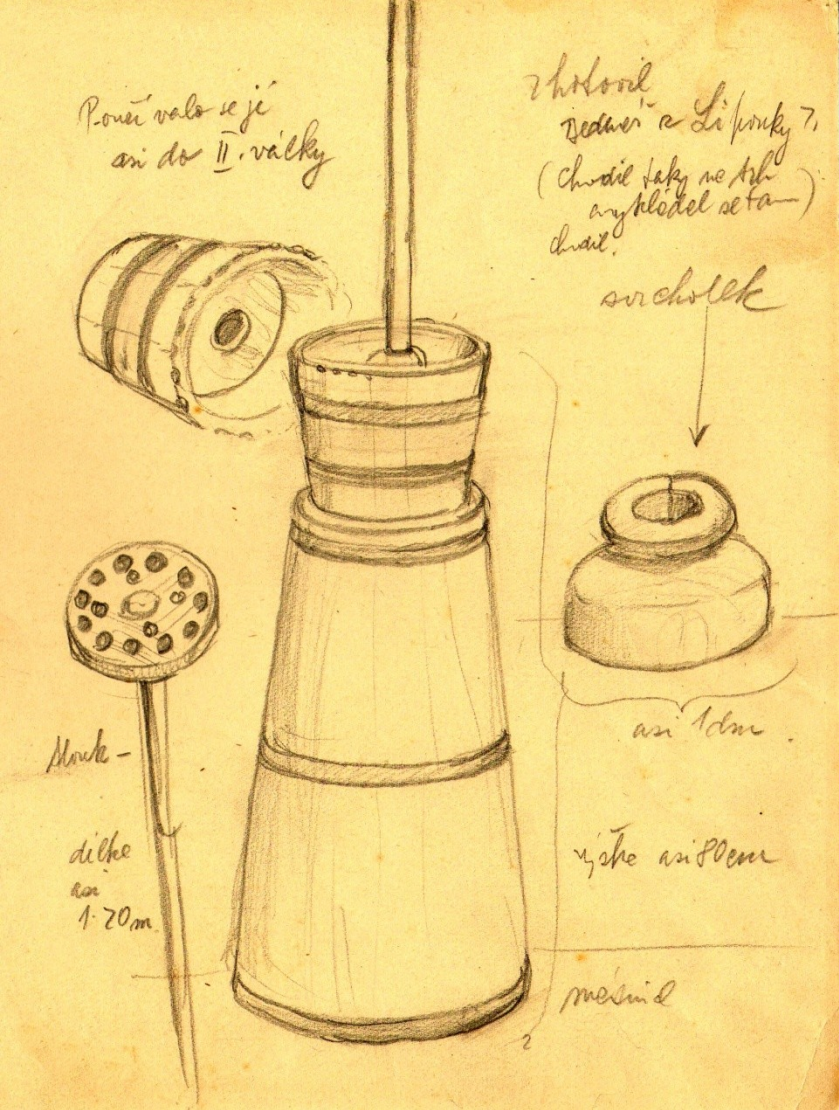
Tesařství dnes

tesařské nářadí používané
ve Valašském muzeu
v přírodě v Rožnově pod
Radhoštěm, 2017

tesař David Stejskal
z Pardubic – Nositel
tradice lidových řemesel

velká míra na obilí

malá míra na pohanku

máselnice – jednotlivé části

- dokumentace Josef Korejz Blatinský;
Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově
nad Kněžnou

TEXTILNÍ ŘEMESLA

Pavel Bachlet z Dolní Lomné s ručním vřetenem; přeslen (*družka*) + přeslice zastrčená za opaskem, 1952

krajkářka Anežka Kalousová z Dolní Vsi (dnes součást města Rychnova nad Kněžnou)

Zpracování hlíny

- ruční výroba cihel v Dolní Lomné, 1950 (*Etnografický fotoarchiv, Ostravské muzeum*)

Tradiční formy komunikace a transportu

❖ **nemovité pozůstatky** (zbytky komunikací, polní cesty, průhony pro dobytek atd.)

❖ **movité artefakty**

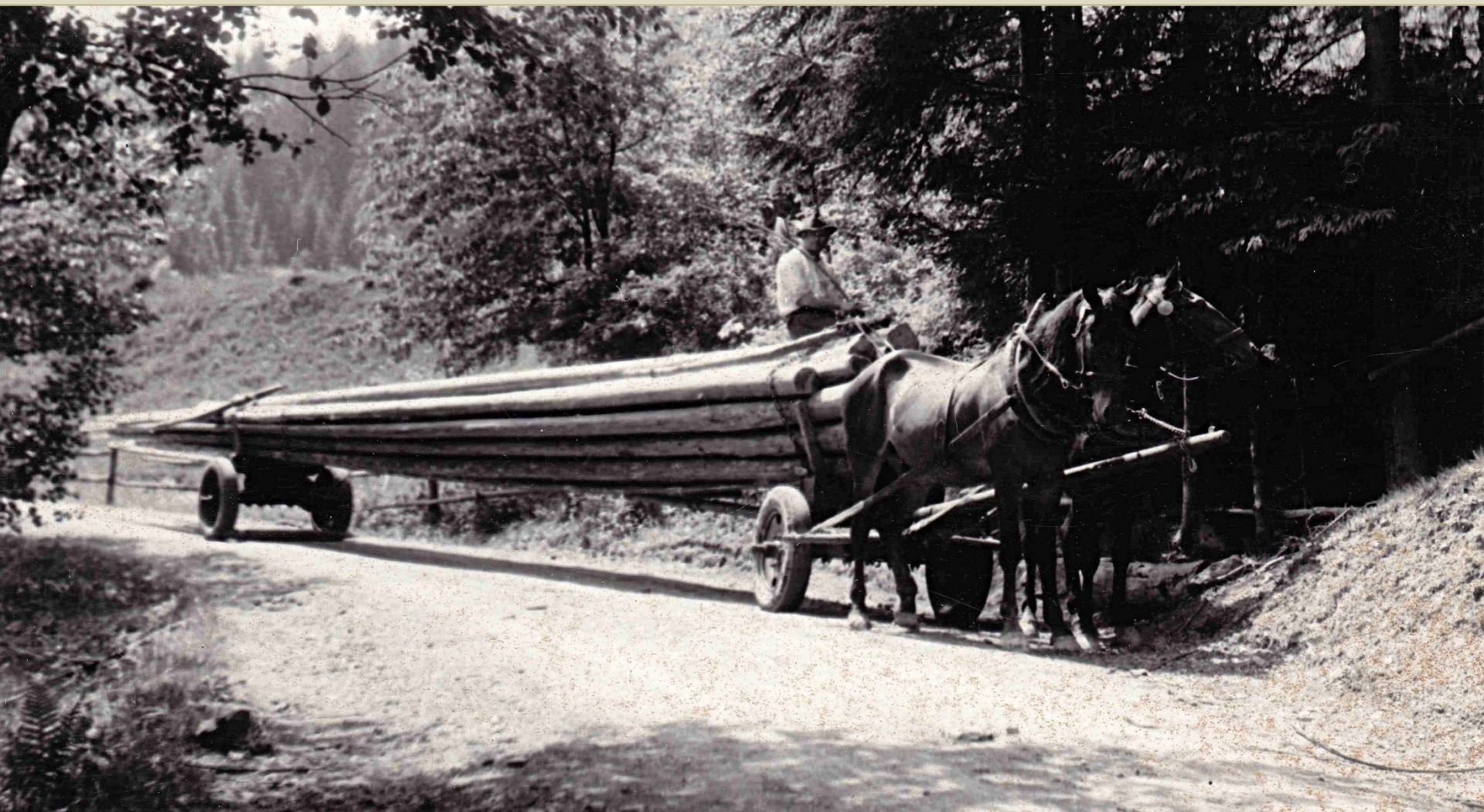
- ▢ dopravní prostředky: žebříňáky, trakaře, vozy, saně, svlaky, smyky, lodě v případě vodního transportu atd.
- ▢ artefakty na nošení a přepravu břemen: koše, nůše, krosny, loktuše, brašny atd.
- ▢ formy zápřahu dobytka a koní: jednotlivé části postrojů, například jařma – jha, uzdy, sedla atd.

Veřejné komunikace zásadního významu vznikaly až do 18. století, kdy se jejich budování ujal stát a obce, většinou živelně v trasách dálkového obchodu.

**zápřah dobytka – žebříňák se slámou,
rodina Stavárkova z Trojanovic**

**nošení mechu v loktuši – „cesta z lesa“,
Jablunkovsko
(*Etnografický fotoarchiv, Ostravské muzeum*)**

- odvoz kmenů lesních stromů koňmi, Dolní Lomná, 1950
(*Etnografický fotoarchiv, Ostravské muzeum*)

Sídlo, dům a bydlení

- díky **muzeím v přírodě** neznámější a nejpoblárnější složky lidové hmotné kultury

❖ intravilán a extravilán sídel

❖ nemovité objekty

❖ movité artefakty související s vybavením a prostorovou organizací interiéru

- **velmi důležitá z hlediska typologie je podoba a vývoj topenišť**

- **estetické či umělecké aspekty lidového domu** – například plastiky, zdobené lomenice, malby na stěnách zděných i dřevěných obydlí, výmalby interiérů včetně zdobení trémových stropů apod.

Vaškova hospoda čp. 176
(dendrodatum 1615)
v areálu Dřevěného městečka
ve **Valašském muzeu v přírodě**
v **Rožnově pod Radhoštěm (VMP)**

příklad výměny spodních trámů
roubení na Vaškově hospodě

- **dodržení tradičního postupu a způsobu opracování měněných trámů?**
- **ohrožení tradičních řemesel**

Demontování a znovubudování dřevěných staveb, VMP.

Komora z Jasenné v areálu Valašské dědiny, VMP.

- příklad transferované originální stavby

Komora z Jasenné *in situ*.

- příklad transferované originální stavby

2011

2016

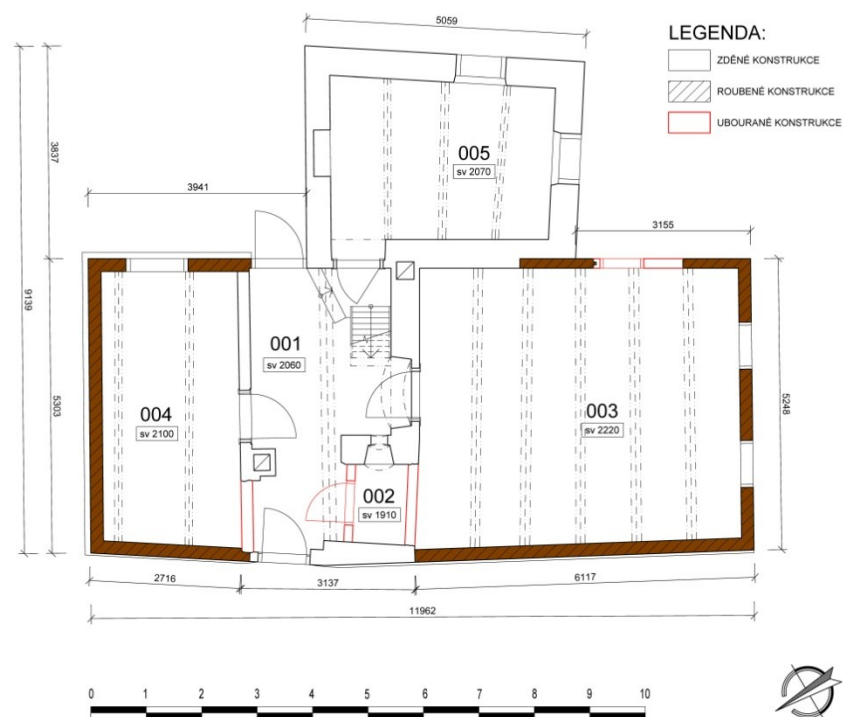

- příklad označení trámů
roubení před transferem
stavby

Zagroda Wsi Pszczyńskiej

**panská sýpka z Czechowic,
1784**

DŮM čp. 383 Příbor, 2017

**pohled do bývalé
černé kuchyně**

roubená konstrukce

Oděvní kultura

- ❖ **movité artefakty** (jednotlivé části krojů, ozdoby apod.)
- ❖ **techniky a technologie výroby oděvu**
- ❖ **problematika úpravy a zdobení těla**

Funkce oděvu: obřadní, sváteční, všední, pracovní, profesní atd.

KROJ – etnografické regiony

Tradiční lidová strava

- **regionálně a sociálně velmi různorodý fenomén**

Pokrmy: všední, sváteční, obřadní

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

stálá expozice, 2017:
JAK JDE KROJ, TAK SE
STROJ

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

NÁRODOPISNÁ EXPOZICE

Duchovní a sociální kultura

- nemateriální lidová kultura je obtížněji zachytitelná a prezentovatelná než materiální
- jedná se o vzájemně propojenou, synkretickou a mnohovrstevnatou skupinu jevů, procesů, norem a vzorců chování, které uspokojují duchovní a sociální potřeby člověka
- národopis spolupracuje s řadou dalších oborů – s literární a hudební vědou, religionistikou apod.

- ❖ slovesný, hudební a taneční folklor
- ❖ výroční, rodinná a socioprofesionální obřadnost (obyčeje, svátky, slavnosti)

kalendářní obyčeje (masopustní, velikonoční, májové, vánoční atd.)

obyčeje spojené s narozením

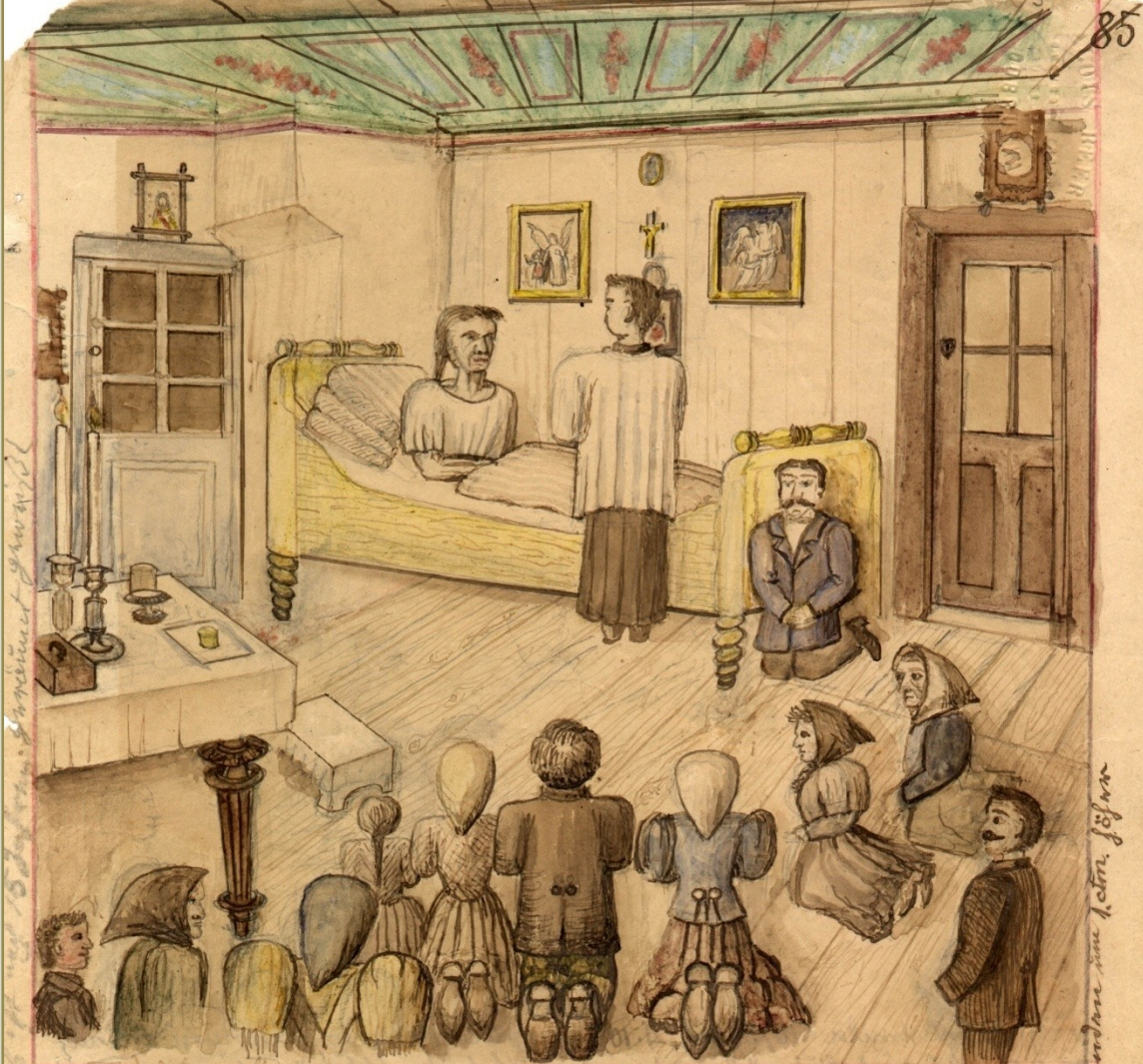
obřady spojené s významnými životními přelomy

obřadnost spojená se smrtí a pohřbem

- ❖ lidová víra (náboženství) a zbožnost
- ❖ rodinné (příbuzenské) a společenské vztahy

Poslední pomazání

autor Alois Beer (1833–1897) – Vlastivědné muzeum v Dobrušce

Poslední pomazání v Dobrušce, 1872

Alois Beer maloval v roce 1872

Fridrichová, Honcová, Ego, Lidmila, Roubalová, Javůrková, Ekvil, Jistobník, Eduard

Poslední pomazání

Vln lntzta Onflring, zaopatřoval Hedviku velebný, Těruška dne 5. 9. 7.
 1896 podvečer. Důstojného jednání se účastnili, paní: Javůrková, kma
 tra, Fridrichová, Moraviová, Roubalová (sestřenic), holky: Fridrichová,
 Krochová, Svobodová, Klendrychová, též malé bráviš podílu na tom, posva
 trněná výjevu. V této poloze byla Hedvika matka Julie Beerová, rodem Spalek
 také zaopatřena as 11. května r. 1899 velebným Domašinským z Tosiava nyní fo
 ráři na Dobrušce. Na tom místě našla Hedvika jakož i Lidmila světlo
 světa r. 1872.

Vynášení rakve z „domu smutku“

Formy dochování a zpřístupnění venkovského kulturního dědictví

PAMÁTKOVĚ CHRÁNĚNÁ ÚZEMÍ

vesnické památkové rezervace (od 90. let 20. století)

vesnické památkové zóny (od 90. let 20. století)

MUZEA V PŘÍRODĚ

INSTALOVANÉ OBJEKTY spravované obcemi, institucemi, soukromníky apod.

MUZEJNÍ EXPOZICE

PAMÁTKY

solitéry

areály

Památka UNESCO: Vesnická památková rezervace Holašovice (okres České Budějovice), od roku 1998

Národopisné muzeum Slánska, Třebíz